

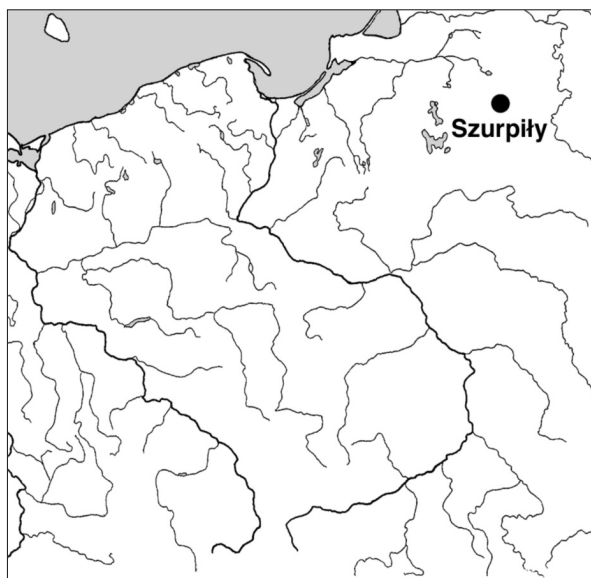
LUDWIKA JOŃCZYK

SZURPIŁY, ST. 8 („MOSIĘŻYSKO”), WOJ. PODLASKIE. BADANIA W ROKU 2011

W Szurpiłach, pow. suwalski, woj. podlaskie, znajduje się największy znany obecnie kompleks stanowisk z okresu wczesnego średniowiecza, który można łączyć z pruskim plemieniem Jaćwingów (SAWICKA 2011 – tam dalsza literatura; SAWICKA, WRÓBLEWSKI 2012; ENGEL, SOBCZAK 2012). W skład mikroregionu osadniczego wchodzi kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych o różnej chronologii (od epoki kamienia po schyłek wczesnego średniowiecza) i charakterze, spośród których na okres jaćwieski należy datować potężny gród („Góra Zamkowa”), kilka osad oraz dwa pewne i jedno hipotetyczne stanowiska sepulkralne. Jednym z nich jest płaskie ciałopalne cmentarzysko warstwowe, st. 8 (obszar AZP 14-84), zwane „Mosiężyskiem”.

Cmentarzysko to zostało odkryte wiosną 2008 r., a od lata tego samego roku jest regularnie badane przez ekspedycję Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem dr. Wojciecha Wróblewskiego, przy współudziale autorki (SAWICKA 2011). Badania w 2011 roku trwały od 1 do 27 sierpnia. Wzięli w nich udział studenci IA UW oraz kilku wolontariuszy¹. Podobnie jak w ubiegłych latach, członkiem ekspedycji był Artur Tronic (firma „Prospekcja”), który odpowiadał za obsługę wykrywaczy metali. Ekspedycja została w 80% sfinansowana przez IA UW, a w 20% przez prywatnych sponsorów².

Stanowisko 8 ma powierzchnię ok. 6 ha i jest to przede wszystkim osada o kilku wydzielonych fazach użytkowania (epoka kamienia, przełom epoki brązu i wczesnej epoki żelaza oraz wczesne średniowiecze). Badania w 2011 r. prowadzone były w części cmentarzyskowej stanowiska, która zajmuje powierzchnię ok. 25 arów i jest otoczona przez osadę. W trakcie tego sezonu przebadano wykop o powierzchni 43,75 m² (Ryc. 1). Obejmował on dwie działki (12,5 m²), których eksplorację rozpoczęto w latach 2009–2010, oraz pięć kolejnych działek (31,25 m²) będących przedłużeniem badanego w poprzednich latach wykopu, w kierunku północnym i wschodnim. Prace prowadzono tak, jak w latach ubiegłych: najpierw lokalizowano

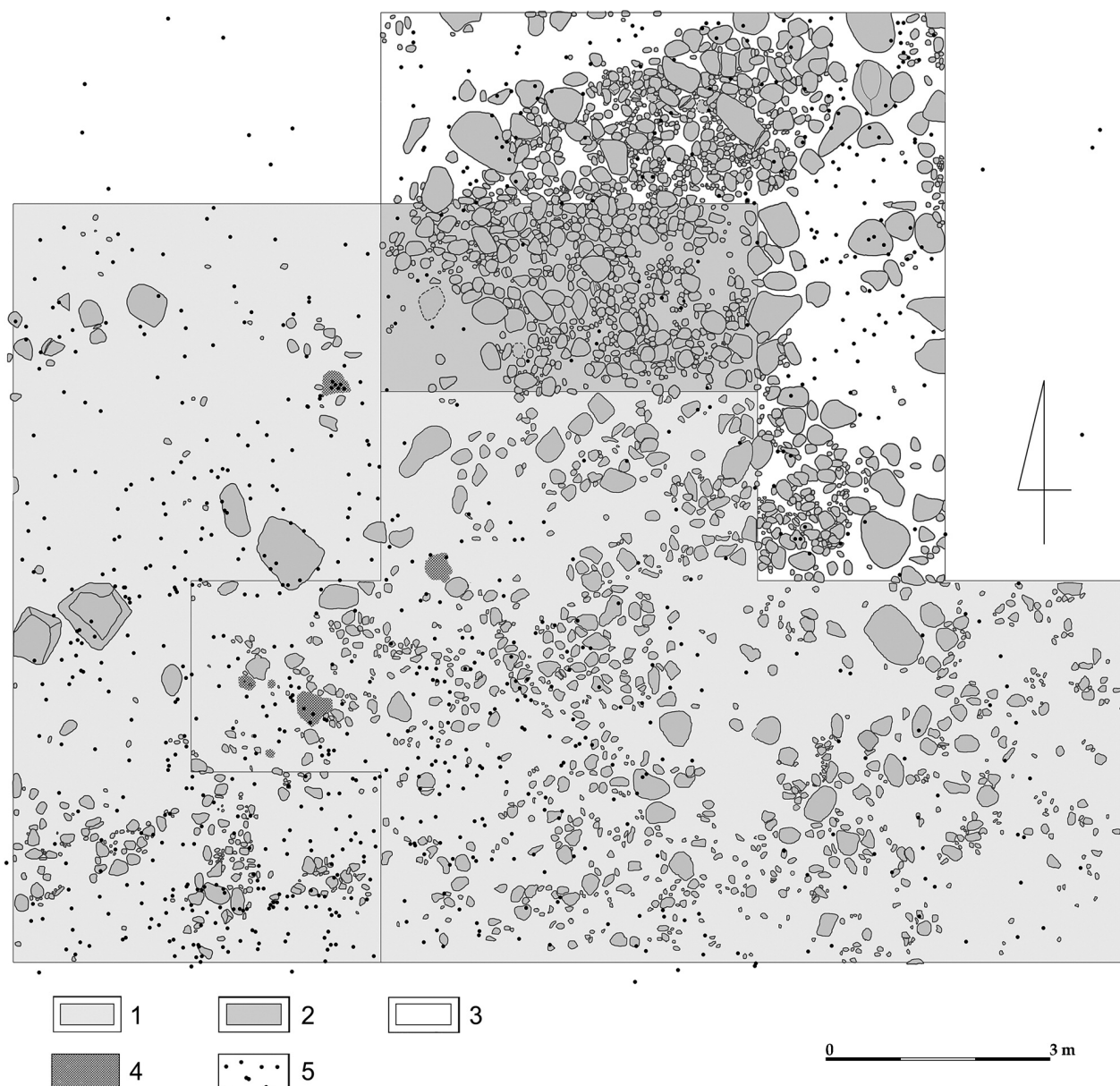

zabytki metalowe w obrębie wykopu i domierzano trójwymiarowo te, które pozyskano w trakcie eksploracji, a następnie całą wyeksplorowaną ziemię poddawano szczegółowemu przeszukaniu wykrywaczem metali z miniaturową sondą, po czym przesiewano ją sitami o oczkach wielkości 4 mm. Materiał kostny i zabytki metalowe zbierane były oddzielnie z każdej ćwiartki działki (ok. 1,6 m²), natomiast ułamki ceramiki – osobno z każdej działki (6,25 m²). Prowadzono także prospekcję powierzchniową z użyciem wykrywaczy metali w pozostałej partii stanowiska. Wszystkie zabytki znalezione poza obrębem wykopu domierzano trójwymiarowo.

Badania w 2011 r. miały na celu uchwycenie zasięgu skupiska kamieni zarejestrowanego w 2009 r. w NE części wykopu. W wykopie przebadanym w 2011 r. odsłonięto bruk kamienny w postaci pasa o długości 6,12 m i szerokości 2,35 m, ułożony na linii NE-SW, oraz relikty drugiego bruku, ułożonego na linii NW-SE i łączącego się z pierwszym pod kątem prostym, od strony W. Drugi bruk

¹ Wszystkim uczestnikom serdecznie dziękuję za zaangażowanie i wysiłek włożony w żmudną pracę.

² Chciałabym w tym miejscu podziękować osobom, które wspomogły budżet ekspedycji. Bez Ich pomocy badania w roku 2011 nie odbyłyby się.

Ryc. 1. Szurpiły. Plan wykopów w części sepulkralnej stanowiska, przedstawiający układ bruku morenowego na tle calca: 1 – wykop przebadany w latach 2008–2010; 2 – wykop badany w latach 2009–2011; 3 – wykop badany w roku 2011; 4 – zaciemnienia (resztki warstwy spaleniowej); 5 – zabytki metalowe (oprac. L. Jończyk).

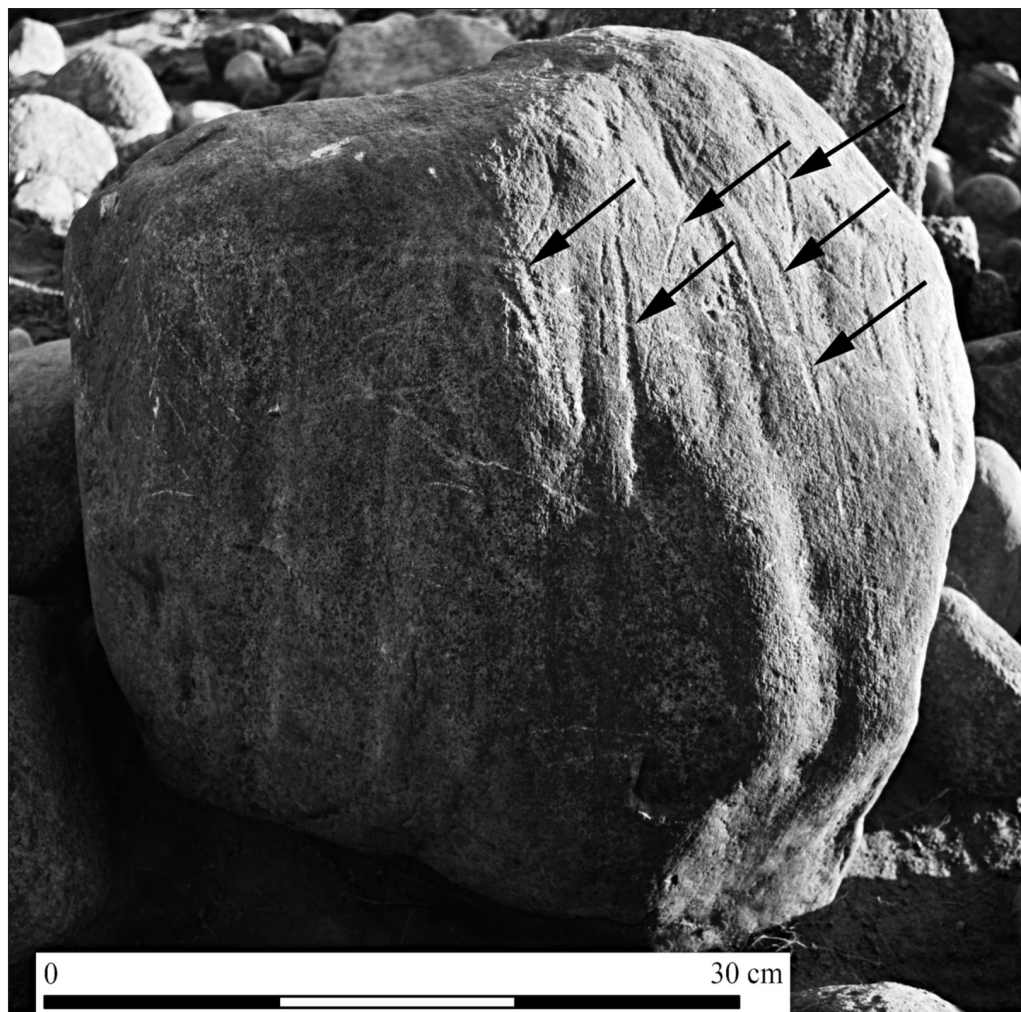
Fig. 1. Szurpiły. Trench plan in the sepulchral part of the site with the view of stones of a moraine pavement against the background of the undisturbed soil: 1 – trench examined in 2008–2010; 2 – trench examined in 2009–2011; 3 – trench examined in 2011; 4 – darkening (remains of a layer of burning); 5 – metal finds.

miął długość ok. 3,3 m i szerokość ok. 4,7 m. Ogólnie można stwierdzić, że na obrzeżach bruków znajdowały się kamienie średniej i dużej wielkości, natomiast ich wewnętrzne partie składały się w większości z kamieni małych i bardzo małych. W obrębie bruków część kamieni została z pewnością ułożona intencjonalnie: niektóre z nich ustawiane były pionowo i obstawiane mniejszymi. Ponadto na kilku kamieniach zaobserwowano regularne pionowe rysy/żłobienia (Ryc. 2). Zabytki koncentrowały się przede wszystkim ponad brukiem, w stropowych warstwach wyko-

pu, natomiast w partiach spągowych było ich mniej. Znaleźiska występowały licznie także we wschodniej części wykopu, pozbawionej niemal zupełnie kamieni, a będącej niejako „wnętrzem” narożnika, jaki tworzyły oba bruki kamienne. Warto nadmienić, że w trakcie badań geofizycznych w 2010 r. zarejestrowano w tych miejscach anomalie magnetyczne. Można więc przypuszczać, że pozostałe podobne anomalie, odnotowane na nie przebadanym jeszcze wykopaliskowo obszarze, odpowiadają obiektom analogicznym do odsłoniętych podczas tegorocznych wykopalisk.

Ryc. 2. Jeden z kamieni z widocznymi pionowymi rysami (fot. L. Jończyk).

Fig. 2. One of the stones with noticeable vertical scratches.

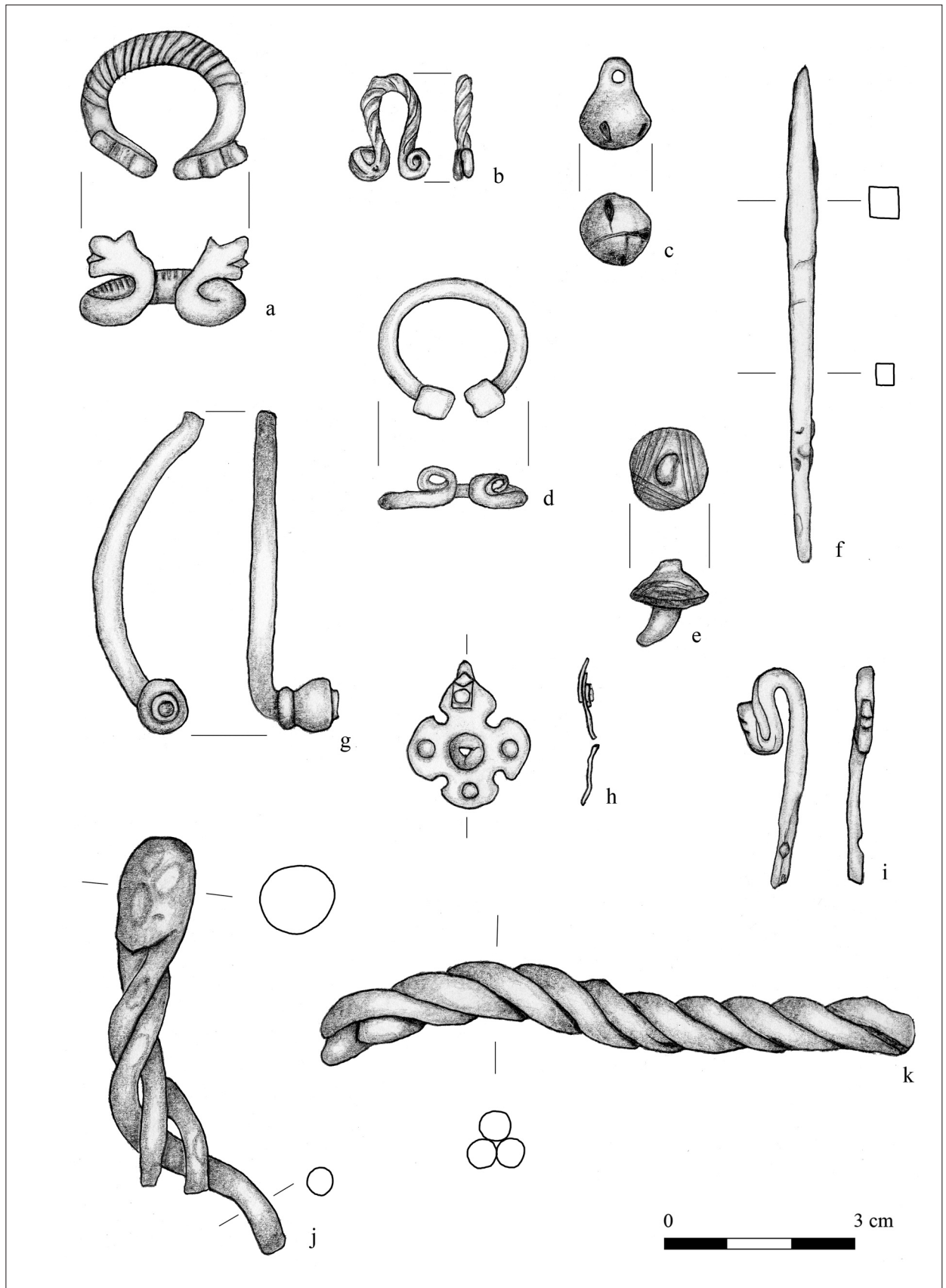

Cmentarzysko położone jest na terenie naturalnego polodowcowego gładowiska, a pytanie o skalę jego ewentualnego antropogenicznego przekształcenia było dotąd otwarte. Bruki odsłonięte w tym roku nie pozostawiają wątpliwości, że takie przekształcenia miały miejsce.

W trakcie badań znaleziono w sumie 1044 zabytki wydzielone i metalowe masowe, o łącznej wadze 1621,25 g, liczne przepalone ludzkie kości³ oraz około tysiąca fragmentów naczyń. Ułamki ceramiki są drobne (liczba egzemplarzy większych niż ok. 1×1 cm stanowi zaledwie kilka procent tego zbioru), silnie zniszczone i mało diagnostyczne. Można jedynie stwierdzić, że pochodzą z naczyń silnie obtaczanych. W obrębie wykopu znaleziono 196 zabytków wydzielonych i metalowych masowych, o łącznej wadze

284,45 g, co jest liczbą stosunkowo niewielką w porównaniu ze znaleziskami z ubiegłych lat. Większość tego zbioru stanowią zabytki brązowe (176 fragmentów o wadze 260,3 g), wśród których dominowały fragmenty naszyjników typu *Totenkrone* (90 fragmentów) (**Ryc. 3:j**) oraz grudki stopionego brązu (84 szt.). Warto wymienić również dwa fragmenty dzwoneczków, zachowany w całości kabłąk zapinki podkowiastej (**Ryc. 3:d**) i fragmenty czterech kolejnych tego rodzaju ozdób (dwóch ze zwiniętymi, dwóch z zoomorficznymi i jednej z guziczkowatymi zakończeniami – **Ryc. 3:e**). Oprócz zabytków brązowych znaleziono także 17 przedmiotów żelaznych, w tym wrzecionowaty grot strzały z trzpieniem (**Ryc. 3:f**), fragment kółka kolczugi, kawałek ażurowej zawieszki, a ponadto 2 ułamki glinianych przęślików oraz stopiony szklany paciorek.

³ Materiał kostny jest obecnie opracowywany przez mgr Beatę Balukiewicz-Ryszkowską.

Ryc. 3. Szurpiły. Wybór zabytków ze stanowiska: a, c–e, g–k – brąz; b, f – żelazo (rys. L. Jończyk).

Fig. 3. Szurpiły. Selection of artefacts from the site: a, c–e, g–k – bronze; b, f – iron.

Poza obrębem wykopu znaleziono 848 zabytków metalowych (1336,8 g). Także w tym zbiorze dominowały przedmioty z brązu (749 szt. o wadze 1020,7 g), a wśród nich – fragmenty naszyjników typu *Totenkronen* (440 fragmentów) (**Ryc. 3:k**) oraz grudki stopionego brązu (257 szt.). Ponadto warto wymienić także zachowany w całości kabłąk zapinki podkowiastej (**Ryc. 3:a**) i pięć fragmentów kolejnych tego typu ozdób – dwóch z zoomorficznymi i po jednej z makówkowatymi (**Ryc. 3:g**), wielokątnymi i odgiętymi zakończeniami, fragment szpili z pastorałowatą główką (**Ryc. 3:i**), dwa dzwoneczki zachowane w całości (**Ryc. 3:c**) i pięć kolejnych fragmentów podobnych przedmiotów, dwie zawieszki (**Ryc. 3:h**) i trzy sprężynki. Licznie występowały także zabytki żelazne (84 szt.), wśród których najciekawsze to: fragment grotu strzały, fragment kolczugi (cztery kółka nanizane na piąte), trzy krzesiwa/szydła, dwie

sprzączki, 7 całych noży i 13 fragmentów kolejnych egzemplarzy, fragment zapięcia ostrogi z gwiaździstym kółkiem, dwie przywieszki binoklowate (**Ryc. 3:b**), dwie brody toporów i jeden fragment tulei grotu włóczni. Ponadto znaleziono także pięć grudek stopionego srebra (o łącznej wadze 6,6 g).

Znalezione zabytki potwierdzają dotychczasowe – wstępne – datowanie stanowiska na schyłek okresu jaćwieskiego w Szurpiłach, czyli ogólnie na XIII w. (z możliwością rozszerzenia chronologii na koniec XII i początki XIV w.).

Mgr Ludwika Jończyk
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
ludwika.sawicka@uw.edu.pl

Literatura

ENGEL M., SOBCZAK C.

- 2012 *Gród jaćwieskiego wodza Szurpy (Šjurpy) i jego system obronny*, (w:) T. Świerubska (red.), *XXXV lat Suwalskiego Parku Krajobrazowego*, Turtul, 27–36.

SAWICKA L.

- 2011 *Szurpiły, st. 8 („Mosieżyisko”), woj. podlaskie. Badania w latach 2009–2010*, „Światowit” VIII (XLIX)/B, 263–268, pl. 144–145.

SAWICKA L., WRÓBLEWSKI W.

- 2012 *Relikty osadnictwa jaćwieskiego w obrębie Suwalskiego Parku Krajobrazowego*, (w:) T. Świerubska (red.), *XXXV lat Suwalskiego Parku Krajobrazowego*, Turtul, 39–44.

LUDWIKA JOŃCZYK

SZURPIŁY, SITE 8 (“MOSIEŻYSKO”), THE PODLASKIE VOIVODESHIP. EXCAVATIONS IN 2011

Near the Szurpiły village (the Suwałki region) a large settlement complex is situated with the most intensive phase of usage dated to the Early Medieval Period (9th–13th c.). In the centre of this complex there is a hillfort (the so-called “Góra Zamkowa”/“Castle Hill”), and relics of a large settlement.

In the northern part of the settlement (Site 8) a unique kind of cemetery was found. In the area of ca. 2500 m² in the humus layer an extraordinary amount of cremated human bones, small pieces of metal artefacts and pottery was discovered. During the expedition in 2011 a trench of 43.75 m² was excavated. In the course of excavations ca. 1000 pieces of pottery, 1044 pieces of metal arte-

facts and many pieces of cremated human bones were found. The finds confirm the dating of the cemetery in general to the 13th c. In the northern part of the trench a construction with piled stones (6.12×2.35 m) was discovered, which was connected with another one, not so well preserved (ca. 3.3×4.7 m), at a right angle. Both constructions were made from quite small stones, only on the borders there were medium-sized and larger ones. On several stones there were also intentionally made vertical scratches. This find is important because it confirms that the users of the cemetery changed the natural order of the concentration of stones left here by glacier in great amount.